

AŞIK NESİB'İN ŞİİRLERİNDE TÜRKİYE HASRETİ

Longing of Turkey in Ashig Nasib`s Creature

Naile ASKER*

Özet:Akbaba-Çıldır aşık muhitinin tanınmış ustadı Aşık Nesip (1870-1944) Türkçü, yüksek ulusal bilince sahip milliyetçiydi. O bu toprakların gerçek sahibi olan yerli halka karşı mekirli sovyet niyetinin iç yüzünü gösteren şiirler yazmış, bolşevik-daşnak siyasetini keskin eleştirmiş ve kınamıştır. Zamanında Türkiyeye bağlı tek bölge olmuş bu toprakların parçalanması, ahalinin göçe zorlanması, mezalimler, talanlar miliyetçi şair gibi asla onun dikkatinden uzakta kalmamıştır. Onun şiirleri Türkiye hasretiyle ve sovyet rejimine isyan ruhuyla dolu olmuştur.

Anahtar kelimeler: Aşık Nesip, Akbaba- Çıldır aşık muhiti, Türkçülük

Abstract:Ashug Nasib (1870- 1944) was one of prominent Akbaba- Chıldır ashugs, who loved Turkish language with high national consciousness. He had written verses in which he criticized bolshevism and dashnaks who had cunning ideas against the population of this country. Being a national poet he couldn't keep silence when he became a witness of the population of his country being exposed to danger, massive bloody battles and robbery. His verses were full of hatred against Soviet regime.

Keywords: Ashug Nasib, Akbaba- Chıldır ashug environment, turkishness

Azerbaycan Türk aşık edebiyatının yetenekli ustalarından XIX yüzyıl sonu, XX yüzyıl başlarında yaşamış Azerbaycan aşık edebiyatı hazinesine ölmez eserler vermiş, Türkiye ve büyük anlamda Türk sevdalısı Aşık Nesip, Akbaba - Çıldır aşık muhitinin usta temsilcilerindendir. Aşık Nesip Azerbaycan ve Anadolu aşık mekteplerini sanat gelenekleri, saz-söz ve makam tarzıyla birleştiren son Azerbaycan aşığıdır. Yaklaşık 60 yıl Anadolu-Azerbaycan aşık sanatının gelişmesi namına yorulmadan çalışan, Akbaba-Çıldır aşık muhitinin zenginleşmesine ve tarakki etmesine çok önemli katkılarda bulunan Aşık Nesibin işlediği konular elvan ve rengarenktir. Her şeyden önce ulusal soyköküne bağlı olan aşığın dokunduğu konular kaynağını gerçek, real hayattan alıyor. Aşığın özeğini Türkçülük

* AMEA Folklor Enstitüsü

mefkuresinin oluşturduğu vatani vasf eden şiirlerini kendi içinde üç esas konuya göre bu şekilde ayırmak mümkün: Türkçülükle bağlı olan şiirleri, Ermenilerin iç yüzünü açan şiirleri, sovyet siyasetini eleştiren şiirleri.

Bu yazıda onun Türkiye ve Türkçülük konusundaki şiirlerinden söz açacağız.

XVI yüzyıldan bu yana en kaynar edebi-aşık muhitlerinden biri olmuş, maalesef ki, bu gün yaşamayan Akbaba-Çıldır aşık muhitinin sanat tarihi, kendine has özellikleri Azerbaycanda çok az öğrenilmiş, Türkiyede de yeteri kadar araştırılmamıştır. Türkiyede basılmış bazı ansiklopedik yayınlarda ve araştırmalarda (4.879-880) Akbaba-Çıldır muhitinin Çıldır kısmında yaşamış aşıklar hakkında az da olsa bilgi verilmiştir. Yüzyıllar boyu Osmanlı devletinin sınırları dahilinde mevsut olmuş bu doğu Anadolu topraklarının 1878. yılda çar Rusiyası tarafından işkale ve 40 yıllık asaret yılları buranın gözlerden uzak kalmasına neden olmuştur. 1920. yıldan ise bu bölgenin Akbaba kısmı Sovyetler Birliğinin sınırları içerisinde kalmış ve bu süreci daha da hızlandırmıştır. SSCB ile Türkiyenin ayrı-ayrı siyasi, ideoloji ve askeri bloklarda olması, sosyal- kültürel ilişkilerdeki gerginlik bölgenin tamamen dikkatten kenarda kalması ile sonuçlanmıştır.

Bilgi için söylemek gerek ki, güney doğu Kafkasın bir kısmı olan Akbaba-Çıldır bölgesi şimdiki Ermenistan Türkiye sınırındadır, güney batıdan Kars, kuzeyden Ahıska-Ahılkelek, güneyden Gümrü, doğudan Borçalı ile çevrelenmiştir. İstanbulda yayımlanan “Yeni Gün” gazetesinde basılmış “Kuzey Doğu Kafkasya Türkleri” makalesinde bölge böyle anlatılıyor: “XVI-XIX yüzyıllarda Osmanlı devleti idaresinde olan kuzey doğu Kafkasya mekan olarak yaklaşık Kars, Ardahan, Çıldır, Akbaba, Ahıska, Ahılkeleyin batı kısmı, Şöreyel, Eçmiadzin ve onun güney batı kısmı, İrevanın güneyi, Kağızman ve Oltu sancak ve kazalarından oluşan coğrafi bir bölgedir” (3).

XIX yüzyıl sonu, XX yüzyıl başlarında yaşamış, üretmiş və Pir Sultan Abdal’dan (XVI asr) başlayarak Aşık Şenlik’e (1853-1912) kadar mühitin bütün saz-söz ustalarının sanatını derinden öğrenmiş Aşık Nesip Türkçülüğe, Türkün büyüklüğüne tüm varlığı ile bağlıydı. O dönemin toplumsal politik gerginlikleri; sınırların yeniden çizilmesi, ermeni çeteleri ile gelen ve sonra Sovyet egemenliği ile devam eden Ermeni zulümü yerel ahalinin- Türklerin kendi topraklarından, vatanlarından başka ülkelere göçe zorlanması ağır geçim ve b. g meseleler onun sanatının genel konusu olmuştur.

Ahalisinin hemen hemen hepsinin Türklerden oluştuğu bölgede dünyaya göz açan bu görkemli sanatkar tüm varlığı ile Türkçü, yüksek milli bilince sahip

milliyetçiydi. Yaşadığı coğrafyada ve tüm doğu Anadolu- batı Kafkasda cereyan eden, kanlı olaylarla, dinc müslüman ahalinin katliamı ile izlenen askeri ameliyatların, kanlı çekişmelerin, siyasi oyunların perde- arkasını ve amacını güzel anlıyordu. O biliyordu ki, bu mücadele sırf dini-ulusal karakter taşıyor, emperyalizmin Türkiye'yi parçalamak, bu coğrafyanın siyasi kimliğini ve etnik içeriğini değiştirmek, yerel ahaliyi kırıp-çatmak, etnik temizleme yolu ile burada oyuncak Ermeni devleti yaratmak istiyor.

Birinci cihan harbi zamanı Rusların Anadolu ve Kafkas'ta dökdüğü günahsız kanlar, dış güçlerin elinde oyuncak olan fırsatçı Ermenilerin mekirli ve hain planları ona tamamile belliydi.

Aşık Nesip Türklüğü ile iftihar etmiş, bütün hayatı boyu Türkçülüğü büyük aşkla tarannum etmiştir. Genelde Akbaba-Çıldır aşık muhiti şiirinde Türkçülük ideyasının, milliyetçilik ruhunun ön planda olması bu bölgenin belalı tarihi ve gen hafızası ile sıkı bağlıdır. Bunları hatırlamak gerekiyor ki, Akbaba-Çıldır aşık muhitinin görkemli temsilcisinden biri olan Aşık Şenlik'in ve onun mektebinin devamçılarından bir çoğunun sanatında vatan aşkı, Türklük mefkuresi sonsuz iftiharla ele alınıyor.

Ruslar harb ilan etmeden 24 nisan 1877 de bir taraftan Arpaçayı geçerek Kars'a, öbür taraftan Ardahan'a yürüdüğü zaman bu tecavüze karşı Kars Gönüllü Atlıları destesi savunmada durmuştu. Dillerinde Aşık Nesibin ustadı Aşık Şenlik'in yazıp, cepheden cepheye, köyden köye dağıttığı kahramanlık destanıydı;

Ehli İslam olan eşitsin bilsin,
Can sağ iken yurd vermeniz düşmana.
İsterse Uruset neki var gelsin,
Can sağ iken yurd vermeniz düşmana (6.21).

Genelde bu bölgenin baştacı, Türklüğün sembolü, yenilmez kalası sayılan Kars'ın kahramanlık destanı Anadolu aşıkları tarafından defalarca dile getirilmiştir. Kars'ın düşman işkalinden kurtulması sebebiyle bu bölgenin evladı olan usta Bardızlı Nihani sazı eline alıp Koroğlu edasıyla böyle söyler:

Bakman aduların hayu- vayına,
Geden razı geldi kendi payına.
Şimdilik daş diktik Arpaçayına,
Oradan ordumuz bu yana döndü.

Dü-Cahan Dostuna fedadır özüm,
Bastığımız yerlere sürünə yüzüm,
Vatan hep bizimdir, çıkar bu sözüm,
Hamd olsun veziyet sağ yana döndü (5).

Bu bakımdan Aşık Nesibin şiirlerinde Türkçülüğün vasfına bu kadar çok yer vermesi tamamen doğaldır. Bakmayarak ki, Sovyetler Birliği kurulduktan sonra edebiyatın tüm alanlarında olduğu gibi aşık sanatında da olaylara sınıfla bakışla bakmak ve yerli-yersiz “sosyalizm kuruculuğu alanında kazanılmış misilsiz uğurları, halklar dostluğunu, kolhozun ışıklı “İliç” lambalarını” vasf etmek istenmiştir. “Öten asrın 30. yıllarının ikinci yarısında ulusal düşüncede aşığın deformasyon süreci başladı... Aşık ifacılık enstitüsü kendi soy kökünden sızıp gelen Türkçülük, İslamçılık, beraberlik ve özgürlük değerlerini kitlelerin bilincine aktarmak, milli beni şekillendirmek olanaklarını durdurdu, soyalist hayatının bazı göze değen ilkin uğurlarının vasfı tarafına geçti” (7.39). Aşık Nesip sanatında, değil milli düşüncede deformasyon başladı, bunun tamamen aksine mübarizlik ve milli değerlere sadıklık ruhu daha da arttı. O, değil sovyet yönetimini vasf eden tek bir mısra yazmadı, tersine sovyet kuruluşunu, onun yerittiği milli siyaseti keskin eleştiri ateşine tuttu. “Milli-estetik hafızanın, Türkçülük mefkuresinin şiirselliği ile sovyet devletinin Azeri Türklerine karşı yerittiği ikiyüzlü siyasetin, kötü devranın eleştirisinin integrasyonu Aşık Nesip şiirinin ayrıca bir kolunu oluşturuyordu. Bu şekil sosyal motifli şiirlerinde aşığın nifreti açık-aşık tüğyan ediyor, dert-keder nifret ve sinirle birleşerek hakkı ayaklar altına atanların ifşasına dönüşüyordu” (1.23).

Aşık Nesip “Gidelim”, Görünür”, “İndi” şiirlerinde sovyet yönetimini keskin eleştirmiştir. O, yeni kuruluşda bir tane bile olsa olumlu taraf bulamamış, onun halka “kırmızı” yalan sattığını, sınıfı mücadele adı altında mertleri mahv ettiğini, namerdi başa çıkardığını, Akbabanın Türk ahalisine divan tutduğunu göstermiş, bunu şiirinde kendi ifadesi ile desek “süslemiştir”:

Merdlerin yerinde kalana bir bah,
Ay evi dağılan, talana bir bah,
Sovyette kırmızı yalana bir bah,
Deyer terifini, bezerem indi (2.25).

O aynı zamanda Türk dilinin korunması için de misilsiz hizmetler vermiştir. Zamanında ahalisinin tamamının Türlerden oluştuğu Akbabanın bazı

köylerine sonradan, sovyet döneminde Ermenilerin dolması, düşmanların dilinin burada resmi dil olması onu çok rahatsız etmiştir:

Nesip menem, Türk sözüne
Hesret galıb gulağım (2.44),

Ancak Aşık Nesip başka bir şiirinde canının, yani ruhunun Türkün namusu ile dolu olduğunu bildiriyor:

Gözlerimde zülmet olur,
Ürekte gözümün nuru,
Canımda Türkün qeyreti
Sözlerimde vügar, gürur (2.47)

Aşık Nesip hiç bir zaman kendi Türklüğünü inkar etmemiş, hatta 30. yıllar represyonunun kol gezdiği, Türk sözünün yasak olduğu zamanlarda bile Türk olması ile iftihar etmiştir:

Canım kurban olsun Türkün adına,
Ata -babasına, hem evladına (2.21)-

deyen Aşık Nesip Türklüğünden asla vazgeçmeyeceğini beyan etmiş ve ömrünün sonuna kadar bu andına sadık kalmıştır. Sovyet yönetimi kurulduktan sonra ikiye bölünmüş vatanın derdi, ağır ellerin yerinden oynayıp göçe maruz kalması, köylerin boşalması gibi tarihi hadiseler halkını seven bir vatandaş gibi onu rahatsız etmiş, her zaman sazı, sözü ile halkına destek olmuştur:

Aşık Nesip çarhın döndü,
Deli oldu ağıllı.
Gerçekler yoha çıhdı,
Günün geçir nağıllı.
Elim düşdü bir belaya,
Neçe gızlı-oğullu,
Alçaklara bir tohunan,
Ne bir deyen olmadı (2.43).

1937 yılında Sovyet-Türkiye sınırlarının tamamen bağlanması, Akbaba-Çıldır yolunun karatikanla kapatılması, her türlü ilişkinin kopması ve vatanın kesin

olarak bölünmesi Aşık Nesibe ağır darbe olmuş, kalbine çalın- çarpaz dağ çekmiştir:

Türk sözüne hesret galan bendeyem,
Bu terefdan o terefe yolum yoh,
Yana-yana yaşayırım belece,
Bu pis gündan birce ucuz ölüm yoh

Garatikan çekilibdi araya,
El bölünüb kimse yetmez haraya.
Melhem hanı ürekdeki yaraya,
Nesib deyer: tagetim yoh, halım yoh (2.29-30).

Sınırın bu yakasında kalan Akbabada durumun son derece ağır olmasından, Rus-Ermeni ağalığından şikayetçi olan aşık bunun nedenini “zalim sovyetin gelmesinde” görmüştür: (O, aşık şiirinde kabul edilmiş genel terimle Osmanlı devletini Alosman adlandırıyor.)

Yandım, yandım ataşlara, odlara
Deli könül, Alosmana gedelim.
Üzüm gülmür zalım sovet geleli,
Garsa teref din-imana gedelim.

Ağbabada hagg itibdir, dumandır,
Meni boğur bu ayrılık, amandır,
Şura gelib burda beter zamandır,
Türkün doğma yeri Garsa gedelim (2.37).

Türklüğün sembolü bildikleri Karsa gidemeyen aşık, orayı yine de kendi timsalında bu tarafda kalmış el-obasına ümit yeri olarak sunuyor. Ancak bu arzu öylece arzu olarak ta kalmış, zavallı Aşık Nesip ömrü boyu bu hasretle yaşamış, bir daha Karsa gidememiştir. Sovyet yönetiminin Türk düşmanlığı siyaseti, insanlığa zıt siyasetinden dolayı Aşık Nesibin bu arzusu gerçekleşmemiştir. Çünkü:

Yol bağıldı, gol bağıldı, dilim lal,
Bu sovetde alçaglara yoh zaval,
Nece sığır yere göye ah-vebal,
Gan gusurug, bizde bele bere var.

Türk deyenin dil-dilçeyin keserler,
Hagg deyeni boğazından asarlar,
Er olanı düz Sibire basarlar,
Gören harda bele divan-dere var (2.22)?

Ve ya:

Gohum-gardaş o terefde,
Kimden heber alım, Allah?
Üreyimden Ganlar ahır,
Hoş heyala dalım, Allah?
Paralanıb elim benim,
Yarı burda, yarı orda.
Zeher olub hörek-aşım,
Bilmem ölüm galım, Allah (2.41)?

Aşğın şiirlerinde sınırın öteki yakasında kalan Kars, Çıldır, Kağızman, Canbaz, Göle, Muş, Soskert ve b.g.yer adlarının ismi geçiyor. Bununla da o, bu bölgelere ne kadar yakın olduğunu, buraları karış- karış gezip ağır meclisler geçirdiğini bildiriyor. “Maşallah” mühemmesinde Aşık Nesip bir düğünde karşılaştığı el güzelini vaf ederken bu bölgenin haritasını gözler önüne sererek, aynı zamanda vatanı vaf ediyor:

Gözellikde tayı yohdur,
Şöhreti düşüb her yana,
Yayılbıdı Ağbabaya,
Bütün Garsa, Kağızmana,
Özü güzel, hanım-hatın,
Yaraşır meclise-hona,
Ele bil yaşılbaş sona
Çıhbıdı gölden, maşallah (2.144).

Aşık Nesibin doğayla bağlı konuda yazdığı “Canbaz yaylası” şiirinin ruhunu yine de vatan hasreti oluşturuyor, şiire hasret, niskil, nostalji hisler hakim. Sınırın ötesinde, Çıldır tarafta, yüksek dağlar koynundaki bu soğuk ve sefalı yaylak bir zamanlar aşğın, hemde Akbaba ellerinin oylağı olmuştur. Sınır bağlandıktan sonra Kars, Çıldır gibi Canbaz da Aşık Nesip için elçatmaz, ünayetmez bir mekan olmuş, uzak ve hazin bir hatıraya dönmüştür:

Düşmüsen yadıma nece,
Canım, Canbaz yaylası.
İnsafımı ferağında
Yanım, Canbaz yaylası.
Gözlerimden yaş tökülür
Keçenleri andığca,
Derd içinde seni nece
Anım, Canbaz yaylası (2.43).

Bu şiirde Aşık Nesip derdinin büyüklüğünden ve ağırlığından, feleğin aslındaysa bolşeviklerin zulümünden şikayet ediyor, şan-şöhretinin elden gittiğini, bu yanda “köpeklerin” yağ-bal içinde beslendiğini, hanların, ağaların, beylerin mahv edildiğini yana-yana tasvir etmiştir:

Nesib menem, türk sözune
Hesret galib gulağım.
Gan ağlayan kor gözlerim
Menim bir cüt bulağım.
Yağla, balla dopdoludu
Köpeklerin yalağı.
Yoh olubdur beyim, ağam,
Hanım, Canbaz yaylası (2.44).

Fiziki anlamda zulmet karanlıkta ömür süren Aşık Nesibin hayatının son 24 yılı sovyet döneminde maşakkat, manavi azab ve zillet içinde geçmiştir. Şiirlerinden görünüyor ki, elin aksakalı bu süre içinde her zaman halkın derdine üzölmüş, saziyla, sözüyle halkına ruh vermiş, destek olmuş, hayat ve sanat ideallerinden asla vazgeçmememiştir. Aşık Nesibin vatan doğasını vasf eden başka bir şiirine bakalım:

Çoban asta-asta keçir tüteye,
Arılar daşıyır şire peteye,
Halı sepilibdi çöle-tepeye,
Bulag ayağının teresi gözel.

Bu yan Ağbabadı, o yan Çıldır- Gars,
Nesib, sözlerine yahşı gulag as,
Gözlerim ağlardı, üreyimde yas,
Serhedin dağları, deresi gözel (2.35).

Kövrekle bir dille kaleme aldığı bu koşmanın son bendinde Aşık Nesib onu rahat bırakmayan vatan hasretini de dile getirmiştir. O zamanında tek bir mahal olmuş Akbaba ile Çıldırı bir-birinden ayırmağa kıymamış, ağlar gözlerle, yaşlı yürekle o yanda kalmış Çıldırın, Karsın da tabiatını vâsif etmiştir.

Akbaba ellerinin Kars'a göçü zamanı Aşık Nesib sanat dostu Çorlu Mehmed ve Şair Yunusla birlikte göçenleri yolcu ederken "Akbaba zinharısı" makamı üstünde "Dayan beyim, dayan ağam, dayan, dur, Bu dağlara, derelere bakıp git" mısrası ile başlayan koşmasını okuyarak, her kesi hüngür hüngür ağlatmıştır. Ayrılık ve veda zamanı burada seslenen şiirler içinde "Bu dağ, bu dağ düşmeyecek yadına?", "Bulaklar bulandı, geldi bulanık " gibi mısralarla vatan hasreti, yurt sevgisi belirtilmiş, gidenler de, kalanlar da Akbaba dağlarına bakarak acı göz yaşları dökmüşler.

Makaleyi bitirirken yekun olarak diye biliriz ki, Aşık Nesib asıl sanatkar gibi her zaman ve her koşulda halkının yanında olmuş, şiirlerinde sovyet yönetiminin halka, özellikle Türke zıt mahiyetini açıp göstermiştir. Aşık Nesib sovyet döneminde yaşamış Azerbaycan aşıkları içerisinde ilk dissidentlerden biri, belki de birincisidir. Onun tüm sanatı buna delalet ediyor.

Kaynaklar

1. Ağbaba A. Aşık Nesibin senet dünyası, Bakı, Elm 2008
2. Aşık Nesib. Bakı, Seda, 2004
3. Cenubi-Garbi Kafkasya Türkleri/ "Yeni Gün" gazetesi, 3.12.1919, 257 və 9.12.1919, 263
4. Kabaklı A. Türk Edebiyatı II, Türk Edebiyatı Vakfı yayınları, 2002
5. "Kars" gazetesi, 8 Ocak, 1949
6. Kırzıoğlu M. Fahrettin Edebiyatımızda Kars II, İstanbul, 1958
7. Nebiyev A. Azerbaycan halg edebiyatı. II hisse, Bakı, Elm, 2006